ÎSAR

(başkalarının mutluluğunu kendi çıkarına tercih)

"Ben, başkalarından almanın mutluluğunu tanımam."

Nietzsche

Hristiyanlık inancının temel unsurlanndan biri de, Âdem'in aslî günahıyla kirlenen insanoğlunun kurtulması için Hz. İsa'nın kendini feda etmesi inancıdır. Hristiyan teolojide buna redemption (başkalarının kurtuluşu için kendini kefaret olarak kurban etme) denmektedir. Böyle olunca Hz. İsa da bir redeemer (kurtarıcı) kabul edilir. O, kendi canını feda ederek insanoğlunun kurtuluşunu sağlamıştır. Bir kurtarıcı beklemenin dayandığı metafizik temel, bu redemption fikridir.

Müslüman yazarlar, bir anlamda haklı olarak, bu redemption anlayışını Kur'an'a aykırı bulup eleştirir. Eleştirenlerden biri de biziz. Bir kere, Hristiyanlık bu kurtuluşu, ezelî-aslî günahtan kurtuluş olarak lanse ediyor. İkincisi, insanlığın kurtuluşunu sürekli bir biçimde bir kurtarıcının veya kurtarıcıların varlığına bağlı kılarak bir yandan kurtuluşu ütopyalaştırıyor, bir yandan da insanın özgür ben olarak varoluşunu engelliyor.

Kur'an 'ezelî günah' anlayışına yer vermez. Hz. Âdem'in günahının affedildiği açık seçik bildirilmiştir. Yani ezelî günah yoktur ki ondan kurtuluş söz konusu olsun. Günahı kim işlemişse ceza onundur. Günahı Adem işlemişti, ceza da onun olacaktı. Ne var ki, Adem'in günahı affedilmiştir:

"Adem, Rabbinden bazı kelimeler öğrenip belledi de O'na yönelip tövbe etti. O da onun tövbesini kabul etti. Gerçekten de O, evet O, Tevvâb'dır, tövbeleri cömertçe kabul eder; Rahîm'dir, rahmetini cömertçe yayar." (Bakara, 37)

Âdem'in günahı affedildiğine göre, başkalarına intikal edecek bir günah kalmamıştır. Kalsaydı bile, bu günahın, sonraki insanlara intikalini önleyen başka bir temel ilke vardır:

Hiç kimse bir başkasının günahını yüklenmez. Bu, Âdem için de geçerlidir, onun çocukları olan sonraki insanlar için de...

İkincisi, insanın hür bir benlik olarak kaderini ve geleceğini inşa etmesi, bir başkasının kurtarıcılığına, aracılığına bağlı kılınmamıştır. Ezelî günah yoktur ki kurtarıcıya ihtiyaç duyulsun, kurtarıcı söz konusu değildir ki onun aracılığının kaçınılmazlığı söz konusu edilebilsin.

Üçüncüsü, bütün insanlığın kurtuluşunu sağlamak için bir kişinin kendini feda etmesi, varlık yasalarına, hayatın gerçeklerine ve peygamberlerin özgün öğretisine uymuyor. Böyle bir re¬ deemer, kendini feda ettiğinde ona hayranlık duyar, onu rahmet ve saygıyla anarız ama bu fedakârlıktan hem de bütün insanlığın kurtuluşunu beklemek gibi bir hayale itibar etmeyiz. İsa öldürülde de insanlık kurtuldu mu? Daha kötüleşti, daha beter oldu.

Kendisini bazı idealler uğruna feda eden insanlar tarihin her döneminde yüceltilmiş, kutsallaştırılmıştır ve bu tavır insanlık durdukça devam edecektir. Çünkü bu fedakârlık, ileri derecede ahlakî, ileri derecede insanî bir tavırdır; hiçbir insan buna duyarsız kalmaz. Bu fedakâr insanlar, onurlu bir dünyanın en saygın temsilcileridir. Bütün dinler ve felsefeler bu tür insanları över, yüceltir, ölümsüzleştirir.

Kur'an, bu ileri derecedeki fedakârlığı îsar kelimesiyle ifadeye koymaktadır. Ahmed Rifat, *Tasvir-i Ahlâk* adlı eserinde îsarı, "Dünyevî ve uhrevî ihtiyaçlarda diğer insanları kendine tercih etmektir" diye tanımlamıştır ki, Kur'an ruhuna uygundur. Demek oluyor ki, îsarın belirgin özelliği, insanın, kendi nefsini ikinci plana iterek insanlığın problemlerine eğilmesi, bu problemlerin çözümü için gerektiğinde kendini feda etmesidir.

îsar kavramı, Hristiyanlıktaki redemption kavramıyla çok benzeşmektedir. Ama bu benzeyişe bakarak ikisini eşitlemek doğru olmaz. Sadece benzeme vardır. Evet, önemli bir benzemedir ama eşitliğe varacak bir benzeme değildir.

Kısacası, îsar, makbul ve memdûhtur ama meşrut değildir. îsâr gösterenler olmasa da insanlık kurtulabilir, kurtulmalıdır. Peki, nasıl? Kendi gayreti ve savaşımıyla. Kur'an, redemption ve redeemer fikrine karşı olduğu içindir ki cihat yani haksızlığa, zulme ve Tanrı iradesine ters düşürme yönündeki baskılara karşı mücadele zorunluluğu getirmiştir. Bunun içindir ki, biz, Kur'an'daki cihadın, kanlı çarpışma kısmının sadece savunma savaşı olduğunu düşünüyoruz. Hiçbir saldırı savaşı, hiçbir gerekçeyle Kur'an'ın bahsettiği cihat kavramı içine sokulamaz. Peygamber sonrası İslam tarihinin bu bakımdan çok ciddi eleştiriye ihtiyacı vardır kanaatindeyiz. Özellikle Emevî ve Osmanlı asırlarının.

Kısacası, Kur'an'ın istediği şudur: Hiç kimse kurtuluşu başkasından veya başkalarından beklemeyecek, onu elde etmek için bizzat kendisi gayret gösterecektir.

ÎSAR MI, REDEMPTİON MI?

İnsanlığa faydalı olmak, Kur'an'ın temel isteklerinden biridir. İslam'ın emirler ve yasaklar şeklinde beliren bütün buyruklarında mühür fikir olan bu özellik iki görünüm arz eder:

1. Başkalarını da düşünmek: İnfak,
2. Önce başkalarını düşünmek: îsar.

Bunların ilki, İslam dairesine girmek isteyen herkeste bulunması gereken bir özelliği ifade eder. O halde, en azından başkalarını düşünüp onlara yardımcı olmak niyeti taşımayan insan, Müslüman olamaz. İnsana hizmetin ikinci ve daha gelişmiş bir aşaması olan îsar, kendi nefsinden önce başkalarını düşünmek, kendi dertlerinden evvel insanlığın acılarını duymak şeklinde belirir. Kur'an bize gösteriyor ki, peygamberlerin temel özelliklerinin başında bu îsar ahlakı gelmektedir.

Peygamberlerde ortak özellik olan evvâhlık, îsann bir aşamasını teşkil etmektedir.

Evvâh, teevvühü çok olandır, diyor Müfredat yazarı Râgıb ve ilave ediyor: "Hüzne delâlet eden bütün kelime ve seslere teevvüh, denir." (Râgıb, ***el-Müfredât,*** evvâh mad.) O halde, evvâh olan

kişi; gamı, kederi, ıstırabı çok olduğundan sık sık hüznünü dile getiren ifadelerle belirginleşir. Bu hüzün ve kederin, peygamberlerde kişisel menfaat ve endişelerden değil, başkalarının mutluluğunu düşünmekten kaynaklandığını, Kuran bize bildiriyor, Evvâhlığın özellikleri içinde en önemli yeri ıstıraptan şikâyet etmemek ve insanlara küserek hizmeti aksatmamak tutar ki peygamberliğin belirgin özelliklerinden biri de budur. Peygamberler bu özellikleriyle Tanrı'ya benzerler. Mevlana'nın sırdaşı Şems-i Tebrizî (ölm. 645/-1247) bu gerçeğe şöyle temas ediyor:

"Başkalarının gamını çekmek, Tanrı işidir."(Şems, Makaalât, 1/300)

Tanrı işini yapma noktasına gelebilen benlikler, işte bunun içindir ki "Enel Hak: Ben Hakkım" veya "Mâ fi cübbetî illellah: Cübbemin altında Allah'tan başkası yok' diyebiliyorlar.

îslam düşüncesi, îsar ruhuyla hizmeti gaye edinen siyaseti velayetle bir tutmuş, hatta böyle bir siyaseti veliliğin ileri bir şekli olarak övmüştür. Bu anlamda bir siyasetin Müslüman doğudaki prototip temsilcileri tarih sırasıyla şu anıt isimlerdir: Ebu Zer el-Gıfarî, Hz. Hüseyin, İmamı Âzam ve Hallâc.

Kur'an, îsarı, Hz. Muhammed'in Medine'ye hicreti üzerine Medine halkının Mekkeli muhacirlere davranışıyla irtibatlandırmakta ve o davranışı işar kavramının bir tür tanımı gibi öne çıkarmaktadır.

Kur'an'ın getirdiği mesajın ruhu olan sosyal adalete ilaveten insanoğlunun hemcinsleri için gösterebileceği fedakârlığın doruk noktalardaki örneklerini, Hicret sonrası Medine'de oranın yerli halkı (Ensar) tarafından sergilenmiş olarak görüyoruz. Ensar, Kur'an'ın tanıklığıyla, bu ruha sahip bir kitle olduğu içindir ki, üçüncü halife Osman bin Affân'ın, devlet hazinesini akrabası Emevîlere talan ettirerek yarattığı talan kapitalizmine ilk ve en kararlı isyanı sergileyen kitle olmuştur. Osman'ın Kur'an ve sünnetin ruhuna aykırı bulduğu içtihat ve icraatına derin bir öfke duyan Ensar kitle, bu halifenin Müslüman mezarlığına defnedilmesine bile izin vermemiş, onu bir Yahudi mezarlığına gömmelerine sebep olmuştur. (Bu konuda ibret ve dehşet veren ayrıntılar için bizim *'Mâûn Suresi'* adlı eserimize bakılabilir.)

Hicret'le îsar kavramı arasındaki münasebetin ayrıntılarını bu eserin Hicret maddesinde vermiş bulunuyoruz.

Ne yazık ki, bu en hayatî kavram (bir ölçüde kurum), Peygamber'in ölümünden çok kısa bir süre sonra İslam'a musallat olan müşrik Emevî ruhunun yozlaştırması yüzünden hayata asla giremeden unutturulmuştur. Üçüncü halife döneminde yok edilmeye başlanan bu ruhu tekrar hayata geçirmek isteyen, Ebu Zer el-Gıfarî oldu. Hicrî üçüncü yüzyıldaki Karmati hareket ve bir Karmatî olan büyük sûfî devrimci Hallâc-ı Mansûr bu Ebu Zer ruhunun kitlesel eylemlere dönüşmesinin ilk ve tarihsel tezahürleridir. (Bu konuda ayrıntılar için bizim *'Hallâc-ı Mansûr'* adlı eserimizin birinci cildine bakılabilir)

îsar bahsine son verirken, çağdaş sûfî şair Abdülaziz Mecdi Tolun'un, işardaki zirve noktayı, canı verme noktasını ifadeye koyan şu güzel beytini kaydedelim:

"Girenler, nakd-i cân îsâr ederler, bâb-ı teslime
Erenler bezmine bir başka türlü armağan olmaz!"

MÛSÎR Mİ, REDEEMER MI?

İslam tarihinde birçok mûsîr (îsar ahlakı sahibi) görülmektedir ama redeemer sıfatı taşıyan tek kişi yoktur. İslam Peygamberi bile bir redeemer değildir. Bir redeemer olmadığını bizzat kendisi değişik vesilelerle defalarca ifade etmiştir. O, sadece bir mübelliğ, yol gösterici, uyarıcı ve muştulayıcıdır. Kur'an'a göre, bütün peygamberler böyledir. Bununla birlikte, Yahudi-Hristiyan geleneğin 'messiah' (mesih, kurtarıcı) inancı, Arapçı despotizm altında inletilen Müslüman kitlelere bir biçimde girmiş ve zamanla bu kitlelerin inanç manifestosuna dahil edilmiştir.

Abbasî Arabizminin katlettiği ünlü şehit öncü Hallâc'ın sözlerinde ve hayatında tecelli eden îsara ve onun 'salîb' denen haça benzer ağaca bağlanarak katledilmesine bakarak, bu devrimci sûfî ile Hz. İsa arasında irtibat kurup İslam düşüncesinde de redemption olduğu fikrine yer verenler olabilir ve olmuştur. Bir Hristiyan bilgin, örneğin, Massignon, buna bakarak Hallâc'a pekâla 'redeemer' damgası vurabilir. Hallâc'ın salîbde öldürülmüş olması da bu kanaate ciddi bir destek sağlar.